
KOULUTUKSEN POLITIIKKA SUOMESSA

Osmo Kivinen, Risto Rinne ja Sakari Ahola (1989): *Koulutuksen rajat ja rakenteet*. Händki ja jää, Helsinki 1989, 168 s.

Koulutus on modernin yhteiskunnan tuote. Se legitimoii yhteiskunnan valtasuhteita ja luo perustaa valtarakenteiden muutokselle. Koulutus suuntaa yhteiskunnan tietorakennetta ja määrää tietosisältöjen muodollisia puitteita. Myös suomalaisessa yhteiskunnassa pitkälle järjestelmällistynyt koulutus luokittaa ja valikoi sekä yksilöt että ryhmät yhteiskunnalliseen työnjakoon ammatti- ja työvalifikaatioiden pohjalta. Siksi on hämmästyttävää, että koulutuksen tutkimus Suomessa on pääasiallisesti sivuuttanut kysymyksen siitä, mikä on koulutuksen yhteys yhteiskunnan valtasuhteiden uusintamiseen. Turkulaisten koulutussosiologien kirjoittama kuvaus suomalaisen koulutusjärjestelmän rakenteellisista ulottu-

vuuksista poikkeaa tässä suhteessa tämän tutkimusalueen yhteiskuntatieteellisestä valtavirtauksesta. Se pyrkii avaamaan näkökulmaa koulutuksen ja yhteiskunnallisen työnjaon suhteeseen teemassa, jota tavallisesti kutsutaan koulutuspolitiikaksi.

Suomalaisen koulutuksen rajoja ja rakenteita pohtivat kirjoittajat ilmoittavat, että tutkimusaihe aiotiin ensin työstää »kirpeäksi koulutuspoliittiseksi pamfletiksi, mutta tuotos kuitenkin kasvoi tutkielmaksi muistuttavaksi teokseksi». Silti Kivisen, Rinteen ja Aholan kirjassa on tarkoitettua pamfletin maku. Kirjan lähtökohtaa kuvaa kirjoittajien näkemys yhteiskunnallisiin »oloihin» kohdistuvasta tutkimuksesta. Se on heidän mukaansa kriittistä ja ideologista niin kuin muukin yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Tämä lähtökohta hallitsee koko kirjaa, eikä liene vääriä arvioida, että kriittinen suhde vallitsevaan tapaan järjestää koulutus yleensä suomalaisessa yhteiskunnassa on Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkijoiden työn yksi keskeinen piirre. Valitettavaa on, että tämän kriittisyyden erittely on monissa tutkijoiden julkaisuissa jäänyt puutteelliseksi. Niissä kriittisyys on enemmänkin sävy kuin tutkimuskohteesta perusteltu lähestymistapa.

Kirjan rakenne nojaa suomalaisen koulutusjärjestelmän kehityspiirteistä jaksottuviin temaattisiin kokonaisuuksiin. Ensinnä pohditaan koulutuksen ja valikoinnin yhteyttä, sitten koulutusjärjestelmän eri tasojen muutoksia ja niiden suhdetta toisiinsa. Rakenteen erittelee kysymys koulutuksen perusmekanismeista, joita Kivinen, Rinne ja Ahola lähestyvät yhteiskunnan statushierarkian muodostumisen sekä tuotannon muuttumisen ja ammattikvalifikaatioiden tuottamisen näkökulmasta. Kirjoittajien Bourdieu-lainauksen mukaan koulutuksen kasvu selittyy kamppailuna kulttuurisesta pääomasta, joka jäsentää modernin yhteiskunnan perusrakenteet uudella tavalla. Mitä pitempi koulutus, sitä parempi mahdollisuus sosiaalista yhteiskunnalliseen statushierarkiaan. Koulutuksesta on Suomessakin tullut vahva kansalaiskelpoisuuden edellytys.

Muutoksen taustalla on suomalaisen koulutusjärjestelmän kehitys. Suuret ikäluokat kansoittivat kansa- ja kansalaiskoulutusta 1950-luvulla. Seuraavalla vuosikymmenellä täyttyivät keskikoulu ja lukiot, ja nyt suuret ikäluokat rakentavat aikuiskoulutusjärjestelmää. Kirjoittajat toteavatkin ironisesti, miten »osapuulleen nelikymppiset» toivovat jo »kolmannen iän yliopistoa ja lopuksi vielä etäopetusta vanhustentaloihinsa». Samalla kirjoittajat työntävät esille kehityskuvaa, jossa suomalainen aikuiskoulutus on vaarassa joutua työmarkkinoilta syrjäytyvien »liikkuvuusrajoitteisten» ja »rakenneuudistusongelmaisten» varastointipaikaksi (s. 15 ja 17).

Kirjan tyylikkäintä piirrettä edustaakin tulkintatapa elinikäiseksi muuttuneen koulutuksen ongelmallisuudesta. Nyt kansalaiset pyritään kouluttamaan, vaikka korkea ammattitaito rajoittuu vain osaan yhteiskunnan ammatirakenteesta. Työtehtäviin voi kvalifikoitua muullakin tavoin kuin koulutuksella. Nykyinen koulutus sekä sektori että segmentti työmarkkinat ja muodostaa kirjoittajien mielestä »omaperäisiä» ammattikuntia, joiden perusteella yksilöt ja ryhmät luokitautuvat yhteiskunnalliseen työnjakoon. Professioiden ylläpitäminen edellyttää tietoon perustuvaa kau-

pantekoa, jossa valtio luovuttaa ammattiryhmien edustajille »valtakirjan» koulutukseen ja ammattikunnat valtiolle »lojalisuutensa». Tässä kehityksessä suomalaisten koulutuksen tehostamisesta on tullut yhdeksänkymmentäluvun keskeisin yhteiskuntapoliittinen strategia.

Kirjassa käydään läpi perus- ja keskiasteen koulutuksen muuttumista sotienjälkeisessä Suomessa. Varsinkin ammattillisen koulutuksen osalta suunnittelijoiden ja päättäjien ongelmana on koulutuksen päällekkäisyys. Kun joustaviksi vaaditut työmarkkinat edellyttävät laajaa ammattitaitoa, on seurauksena usein työntekijöiden moninkertainen koulutus. Yksi ammatti ei enää riitä, ja moninkertaisesta koulutuksesta on tullut monelle suomalaiselle painajainen.

Kirjoittajat kuvaavat ja tulkitsevat suomalaisten koulutusta modernin yhteiskunnan tuottamana tietotuotannon järjestelmänä ja sen systemaattisena hallintana. Tässä piilee Kivisen, Rinteen ja Aholan kuvauksen pulmallisuus. Koulutus kulttuurisena valikointijärjestelmänä ei synny itsestään, eikä sen tarkastelua voi rajata pelkästään järjestelmän kehityksen keskeisten piirteiden esittelyyn ja arviointiin. On myös voitava pohtia, mitkä poliittisiksi ja hallinnollisiksi ymmärretyt käytännöt vaikuttavat siihen, että koulutus ohjaa tehokkaasti kulttuuristen rakenteiden muuttumista, vallankäytön resursseja tai työ- ja ammattikvalifikaatioiden muuttamista.

Turkulaiset sosiologit eivät myöskään lähde rakentamaan tulkintaa korkeakoululaitoksen kehityksestä Suomessa, vaikka Kivinen ja Rinne ovat useissa yhteyksissä (ks. esim. *Tiedepolitiikka* 3/90) pyrkineet arvioimaan tieteen tuotantoa kulttuurisen pääoman kasautumisen ja julkisen vallan ohjauksen näkökulmasta. Oikeutetusti kirjassa kiinnitetään kuitenkin huomiota yliopistojen asemaan ns. korkeamman opetuksen tuotannossa. Arviot korkeakoulujen opetuksen ja tutkimuksen ongelmallisuudesta pitävät paikkansa: yliopistoja ei kannata pitää hengissä perinteeseen pysähtyneinä. Siksi suomalaiset korkeakoulu ovat 1990-luvulla entistä tiiviimmin »puun ja kuoren» välissä. Yhtäällä tavallisen kansan koulutuskysyntä, toisaalta »valtaapitävän eliitin rajoittamisintressit» luovat ristikkäispainetta opetuksen ja tutkimuksen suhteen, johon vielä vaikuttavat talous- ja työelämän koulutus- ja tutkimusintressit. Kirjoittajien mielestä seurauksena kehityksestä on senkaltaisen mahdollisuuden katoaminen, jossa korkeakoulu kykenisivät synnyttämään itseään koskevaa omaleimaista politiikkaa (s. 89–90).

Korkeakoulujen politiikan muodostus on ilmiö, joka kirjoittajien käsitystä tulkiten Suomesta puuttuu. Tähän ajatukseen ei ole vaikea yhtyä. Kysyä voi, missä esiintyy kriittistä ja uutta luovaa keskustelua yliopistojen omasta tiedepolitiikasta, yksittäisillä tieteenaloilla vallitsevista tutkimus- ja opetuskäytännöistä tai vaikkapa massiivisista opetus- ja tutkintomääristä. Vielä vaikeampi on havaita julkista keskustelua yliopistojen tutkimustoiminnan rajoittumisesta perinteisiin tutkimusalueisiin. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana korkeakoululaitoksen rinnalle on syntynyt erillisintuottien verkosto (kehitysmaat, työelämä, koulutus, naistutkimus jne.), jonka laajentuminen (ympäristöinstituutti?) näyttää todennäköiseltä. Onko niin, että nykyiset tiedeyhteisöt ovat kivettyneet Kivisen, Rinteen ja Aholan kuvaamina

»korkeakoulujen valtaelitteinä» järjestelmiksi, jotka työntävät uudet tutkimusalueet omaksi valtaverkostoksi kangistuneen yliopistoinstituution ulkopuolelle?

Suomalaisen koulutusjärjestelmän rajoja ja rakenteita luotaava kirja ei anna vastausta kysymykseen, miten järjestelmämuodon saanut tietotuotantoa tulisi yhteiskunnassa kehittää. Kirjassa ei myöskään käydä keskustelua siitä, miten yhteiskuntatieteellisen (esim. koulutussosiologisen) tutkimuksen tulisi osallistua jähmettyneen järjestelmän rakenteiden purkamiseen. Voin kuitenkin huoletta sanoa, että Kivisen, Rinteen ja Aholan kuvaus on perusteltu ja ajatuksia herättävä. Tulkinnan pinnallisuus sen sijaan ärsyttää mielleisiin kehittää kirjoittajien pyrkimyksistä koulutussosiologista tutkimusta suuntaan, jossa esille nousevat myös ongelmat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tutkimusmenetelmistä ja tulkintakehikoista.

KIRSTI STENVALL
